

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-173-186>

УДК 373.5.015.31.011.2:504.61:355.01

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-9262-2311>

Світлана Толочко,

доктор педагогічних наук, професор,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. У статті обґрунтовано особливості розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проєктів екологічного спрямування, охарактеризовано дефініції понять «особистісний потенціал», «проєктна діяльність», «навчальний проєкт», «прописування ролей».

Мета полягає в обґрунтуванні впливу рівня розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді на якість виконання ними екологічних проєктів. Завданнями дослідження визначено: проаналізувати стан розроблення проблеми розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проєктів екологічного спрямування; уточнити сутність і структуру понять «особистісний потенціал», «проєктна діяльність», «навчальний проєкт», «прописування ролей»; розкрити особливості впливу рівня розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді на якість виконання ними екологічних проєктів. Для досягнення поставленої мети й визначених завдань були застосовані такі методи: теоретичні: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел; порівняння, класифікацію, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження; системний метод, ідеалізацію; емпіричні: педагогічне спостереження, узагальнення педагогічного досвіду.

На основі здійсненого аналізу досліджень поняття «особистісний потенціал» витлумачуємо цей термін як сукупність індивідуальних ресурсів: знань, навичок, ціннісних орієнтирів, здібностей, здатностей і мотиваційних установок, які дозволяють людині ефективно функціонувати в суспільстві та досягати успіху в різних сферах життя, особистих і професійних цілей, проявляти морально-етичні цінності як основу відповідальної поведінки та громадянської позиції, репрезентувати критичне мислення та креативність, забезпечувати психологічне благополуччя молоді.

Виокремлено основні концепції та методи екологічної освіти, які включають: концепції екологічної освіти, методи екологічної освіти, значення екологічної освіти. Наголошується на важливих аспектах проєктних технологій: активному навчанні, розвиткові критичного мислення, командній роботі, самостійності й відповідальності, інтеграції знань. Актуалізовано роль проведення аналізу навичок і знань кожного учасника групи, призначення ролей проєктного менеджера, експерта з екології, інженера, фінансового аналітика, організатора, маркетолога тощо. Підсумовано, що врахування особистісного потенціалу кожного члена групи старшокласників зі здійснення екологоспрямованої проєктної діяльності через прописування їхніх ролей є важливим аспектом для успішного подолання екологічних наслідків війни в конкретному регіоні.

Ключові слова: екологічна компетентність, учні старших класів, особистісний потенціал, проєктно-дослідницька діяльність, проєкти екологічного спрямування, заклад загальної середньої освіти.

© Світлана Толочко, 2024

Вступ. Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді є надзвичайно важливим завданням сучасної освіти та суспільства загалом. В умовах швидких змін у світі, глобалізації та розвитку інформаційних технологій цей аспект набуває особливої актуальності. Розвиток особистісного потенціалу сприяє кращій соціальній адаптації молоді, оскільки сучасний світ вимагає від людей не лише професійних знань і навичок, але й уміння працювати в команді, адаптуватися до нових умов, комунікувати, вирішувати конфлікти та приймати відповідальні

рішення. Усі ці якості є невід'ємною складовою особистісного потенціалу, що дозволяє молодим людям успішно інтегруватися в суспільство, досягати в ньому значних успіхів. Розвиток особистісного потенціалу також тісно пов'язаний з формуванням морально-етичних цінностей, які є основою відповідальної поведінки та громадянської позиції. Молодь, яка має високий рівень особистісного розвитку, зазвичай демонструє більшу відповідальність за свої вчинки, має розвинене почуття справедливості та готова до співпраці заради спільного блага. Це сприяє створенню здорового морального клімату в суспільстві та зменшенню рівня соціальної напруги.

Однією з важливих складових особистісного потенціалу є здатність до критичного мислення та креативності. Уміння аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки, генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення проблем є важливими навичками в умовах сучасного інформаційного суспільства. Розвинене критичне мислення дозволяє молоді протистояти маніпуляціям, самостійно формувати власну думку та приймати обґрунтовані рішення. Особистісний потенціал також відіграє важливу роль у забезпеченні психологічного благополуччя молоді. Висока самооцінка, упевненість у своїх силах, здатність до саморефлексії й саморозвитку сприяють зниженню рівня стресу, тривожності й депресії. Молоді люди, які відчувають власну значущість та мають чітке розуміння своїх цілей і можливостей, менш схильні до деструктивної поведінки та більш успішно долають життєві труднощі.

Мета та завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні впливу рівня розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді на якість виконання нею екологічних проєктів.

Завдання дослідження: проаналізувати стан розроблення проблеми розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проєктів екологічного спрямування; уточнити сутність і структуру понять «особистісний потенціал», «проєктна діяльність», «навчальний проєкт», «прописування ролей»; розкрити особливості впливу рівня розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді на якість виконання нею екологічних проєктів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й визначених завдань були застосовані такі методи: *теоретичні*: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел – з метою теоретичного аналізу проблеми розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проєктів екологічного спрямування; порівняння, класифікацію, узагальнення для з'ясування змісту базових понять дослідження; системний метод, ідеалізацію – з метою розкриття особливостей оцінювання впливу участі в екологічних проєктах на особистісний розвиток учнів старших класів; *емпіричні*: педагогічне спостереження, узагальнення педагогічного досвіду – з метою узагальнення стану розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проєктів екологічного спрямування.

Результати дослідження. Особистісний потенціал є багатограним поняттям, що включає в себе сукупність індивідуальних ресурсів людини, які можуть бути використані для досягнення особистісного й професійного успіху.

Аналізуючи дефініцію поняття «*особистість*», звернемося до визначення науковців С. Максименка, В. Зливкова, С. Кузікової, які вважають її формою існування психіки людини, що є цілісністю, здатною до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, з унікальним і неповторним внутрішнім світом [6, с. 9].

Поняття «*потенціал*» походить від латинського *potentia* – міць, сила, можливість та ототожнюється з прихованою можливістю, здатністю, силою, здатною проявитися за певних умов.

У психолого-педагогічній літературі є чимало досліджень поняття «особистісний потенціал». Подамо результати здійсненого аналізу в таблиці 1.

Таблиця 1.

Контент-аналіз поняття «особистісний потенціал»

<i>Автор</i>	<i>Тлумачення поняття «особистісний потенціал»</i>
О. Бондаренко	«особистісний потенціал є динамічною, інтегративною якістю людини, яка характеризує міру її можливостей та ресурси для ефективної життєдіяльності, визначає її готовність та здатність до самореалізації й самовдосконалення» [1, с. 194].
В. Гладуш, Н. Зимівець, З. Бондаренко Л. Ніколенко	«здатність людини до примноження своїх внутрішніх можливостей; здатність жити осмислено і усвідомлено, ефективно взаємодіяти з оточенням, успішно рости і розвиватися» [7, с. 31]
Н. Зимівець	«динамічна самокерована система можливостей особистості, які можуть бути приведені в дію та використані для вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей як інструментальних, пов'язаних із забезпеченням необхідних умов життєдіяльності, так і екзистенціальних, що включають розширення самих потенцій людини і можливостей її самореалізації» [3, с. 102]
М. Іванчук, М. Олійник	«взаємозв'язок здібностей, що визначають когнітивно-праксеологічний досвід і його вищий рівень – творчість, і особливості ціннісно-мотиваційної сфери. Він включає: працездатність (психофізіологічний потенціал); інтелектуальні, пізнавальні здібності (освітній потенціал); креативні здібності (творчий потенціал); здатність до праці, колективної організації та взаємодії (комунікативний потенціал); особливості ціннісно-мотиваційної сфери (світоглядний, моральний потенціал)» [4, с. 257].
О. Коханова, О. Столярчук	«системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини, що дає їй можливість виявляти активність, гнучкість і відповідальність в постійно змінюваних умовах. Особистісний потенціал дозволяє людині зберігати стабільність смислових орієнтацій та ефективність діяльності, є динамічним інтегративним утворенням, що складається з мотиваційного, стильового та інструментального компонентів» [5, с. 126].
О. Ткачишина	«особистісний потенціал можна розглядати з різних позицій: як енергію особистості, що спрямована на самовираження, самореалізацію; як нерозкриті можливості та потенційні ресурси людини; як комплекс психологічних якостей, що створюють простір для перспектив особи; як основу формування поведінкових копінг-стратегій особистості тощо» [10, с. 52]

Джерело: створено автором

Репрезентовані дефініції уможливають виокремлення основних характеристик поняття «особистісний потенціал», а саме:

- динамічна, інтегративна якість людини [1];
- здатність людини до примноження своїх внутрішніх можливостей [7];
- динамічна самокерована система можливостей особистості [3];
- взаємозв'язок здібностей [4];
- системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини [5];
- енергія особистості, нерозкриті можливості та потенційні ресурси людини, комплекс психологічних якостей [10] тощо.

Привертає увагу визначення дослідницею Н. Зимівець функцій особистісного потенціалу. Так, першою встановлено функцію самовизначення, ототожнену з процесом вибору мотивів і цілей для досягнення, пов'язану із розширенням спектру можливостей дії, розкриттям для себе суб'єкта, спектра потенційних смислів, можливих у певних ситуаціях, і самовизначенням щодо них, розкриттям потенціалу свободи. Наступна функція – реалізації – сприяє здійсненню задуманого, звуженню спектра спроможностей, здійсненню вибору і переходу до його реалізації, подоланню невизначеності, розкриттю потенціалу відповідальності. Функція збереження виражається в гнучкості в боротьбі зі стресогенними подіями, забезпеченні збереження стійкості і цілісності особистості в несприятливих ситуаціях [3, с. 2].

Звернімо увагу на структуру особистісного потенціалу особистості, до складу якої Н. Зимівець віднесено: потенціал почуттів (конгруентне вираження своїх почуттів, розуміння і безоціночне погодження з почуттями інших), когнітивно-пізнавальний (розвиток інтелекту й умінь ним користуватися, здобуття знань та застосовування в житті), потенціал тіла (фізичний складник здоров'я, власна тілесність як властивість своєї особистості), духовний (втілення вищих цінностей у життя через систему ціннісних орієнтацій (ідеалів, життєвих цілей)), адаптаційний (приспосовування до мінливих зовнішніх умов, вибір адекватних засобів), професійний (самовираження в професії, вихід за межі стандартних знань, пошук нове, нестандартні дії), громадський (оптимальна адаптація до соціальних умов, прагнення набувати почуття належності до всього людства), творчий (творення себе через різні засоби, зокрема мистецтво), деталізований авторкою на рис. 1. [3, с. 3].

Тож розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді є важливим аспектом сучасної освіти, спрямованим на формування всебічно розвиненої, адаптованої та успішної особистості. З огляду на репрезентований аналіз вважаємо, що *особистісний потенціал* є сукупністю індивідуальних ресурсів: знань, навичок, ціннісних орієнтирів, здібностей, здатностей і мотиваційних установок, які дозволяють людині ефективно функціонувати в суспільстві та досягати успіху в різних сферах життя, особистих і професійних цілей, проявляти морально-

етичні цінності як основу відповідальної поведінки та громадянської позиції, репрезентувати критичне мислення та креативність, забезпечувати психологічне благополуччя молоді.

Рис. 1. Компоненти особистісного потенціалу

Джерело: вилучено з [3]

У сучасній теоретичній літературі існують різні підходи до визначення структури особистісного потенціалу. Аналіз наукових джерел уможливив висновок про багатоманітність і взаємопов'язаність компонентів особистісного потенціалу. По-перше, когнітивні здібності включають інтелектуальні можливості, здатність до аналітичного мислення, вирішення проблем, творчого мислення та здатності до навчання. Ці здібності дозволяють учням успішно засвоювати навчальний матеріал, застосовувати знання на практиці та генерувати нові ідеї. По-друге, емоційний інтелект – це здатність розуміти та управляти власними емоціями, а також розуміти емоції інших людей. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє кращій комунікації, здатності до співпраці, вирішенню конфліктів та формуванню здорових міжособистісних відносин. Третій важливий компонент – мотиваційні установки, які включають внутрішні стимули, що спонукають до діяльності, а саме: цілі, інтереси, цінності та прагнення до самореалізації. Мотиваційні установки визначають рівень залученості учнів до навчання та інших видів

діяльності, їхнє прагнення досягати високих результатів. Четвертий компонент – соціальні навички, що включають здатність до взаємодії з іншими людьми, комунікативні вміння, емпатію та здатність до співпраці. Розвинені соціальні навички дозволяють учням ефективно працювати в команді, будувати міцні соціальні зв'язки та успішно інтегруватися в суспільство. Саморегуляція та самооцінка – це здатність до контролю за своїми діями й поведінкою, адекватна оцінка власних ресурсів, можливостей і досягнень. Високий рівень саморегуляції та позитивна самооцінка сприяють зниженню рівня стресу, тривожності й депресії, а також підвищенню впевненості у власних силах.

Методи й технології розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді також є різноманітними. *Інтерактивні методи навчання*, такі як ігри, дебати, дискусії та симуляції, сприяють активному засвоєнню знань та розвитку соціальних навичок, критичного мислення й креативності. *Проектна діяльність* як одна зі значущих технологій забезпечує активне залучення учнів до освітнього процесу, розвиток критичного мислення, співпрацю й самостійність. Виконання реальних завдань дозволяє учням старших класів застосовувати знання на практиці, генерувати нові ідеї та приймати відповідальні рішення. Тож екологічна освіта, залучення учнів до екологічних проєктів та інших заходів сприяють формуванню відповідального ставлення до природи, розвитку екологічного мислення та морально-етичних цінностей.

Актуалізуються психологічна підтримка й наставництво, які забезпечують розвиток емоційного інтелекту, саморегуляції й позитивної самооцінки. Це може включати *індивідуальні консультації, групові заняття та тренінги*. Формування сприятливого освітнього середовища, яке підтримує ініціативу, креативність і самостійність здобувачів освіти, також є важливим аспектом розвитку особистісного потенціалу. Учні старших класів з високим рівнем особистісного потенціалу зазвичай демонструють кращі навчальні результати, оскільки вони більш залучені до процесу навчання, мають розвинені когнітивні й мотиваційні установки. Зі свого боку сформовані соціальні навички й емоційний інтелект сприяють кращій соціальній адаптації, побудові здорових міжособистісних взаємин та ефективній співпраці.

Здобувачі освіти з високим рівнем саморегуляції та позитивною самооцінкою також мають більш високе психологічне благополуччя, менший рівень стресу та кращу здатність долати життєві труднощі. Тож розвиток особистісного потенціалу стимулює підготовку учнівської молоді до майбутньої професійної діяльності, забезпечує її необхідними навичками, знаннями й установками для успішної кар'єри. А особистісно розвинені громадяни здатні робити значний внесок у розвиток суспільства, приймати відповідальні рішення та сприяти сталому розвитку.

Як зазначалося нами раніше, *проектна діяльність* є однією з ефективних технологій розвитку особистісного потенціалу здобувачів освіти. Вона базується на активному залученні учнівської молоді в процес навчання через виконання реальних завдань і проєктів. Звернімо увагу на багатоаспектність проектної діяльності, як-от:

- **активне навчання** (учні активно залучаються в процес навчання, що сприяє глибшому засвоєнню знань та набуттю навичок);
- **розвиток критичного мислення** (виконання проєктів вимагає аналізу інформації, прийняття рішень та вирішення проблем, що сприяє розвитку критичного мислення);
- **співпраця й комунікація** (робота в команді забезпечує розвиток соціальних навичок, комунікативних вмінь і здатності до співпраці);
- **самостійність і відповідальність** (здобувачі освіти вчаться планувати свою роботу, розподіляти час і ресурси, що розвиває їхню самостійність і відповідальність);
- **інтеграція знань** (виконання проєктів часто вимагає інтеграції знань з різних предметів, що сприяє цілісному сприйняттю світу й розвитку міждисциплінарного мислення).

Загальновідомо, що в сучасному світі *екологічна* є важливим елементом системи освіти, спрямованим на формування в молоді екологічної свідомості, культури, відповідального ставлення до природи та здатності до вирішення екологічних проблем.

Науковцями виокремлено основні концепції й методи екологічної освіти.

● **Концепції екологічної освіти.** *Сталий розвиток* – освіта, що спрямована на формування знань і навичок для забезпечення сталого розвитку суспільства. *Екологічна грамотність* – забезпечення знань про основні екологічні процеси й проблеми, розвиток екологічного мислення. *Екологічна етика* – формування моральних цінностей та етичного ставлення до природи.

● **Методи й технології екологічної освіти.** *Проектна діяльність* – залучення учнів до виконання екологічних проєктів, що сприяє активному засвоєнню знань і розвитку екологічного мислення. *Екскурсії та польові дослідження* – вивчення природних об'єктів та екосистем у природному середовищі. *Інтерактивні методи* – використання ігор, дебатів, дискусій та інших інтерактивних форм навчання для розвитку екологічної свідомості. *Інформаційно-комунікаційні технології* – використання сучасних технологій для доступу до екологічної інформації та її аналізу.

● **Значення екологічної освіти.** *Формування екологічної культури* – розвиток у молоді розуміння важливості збереження природи та відповідального ставлення до ресурсів [14]. *Розвиток особистісних компетенцій* – екологічна освіта сприяє розвитку критичного мислення, здатності до аналізу й вирішення проблем. *Підготовка до майбутньої професійної діяльності* – знання й навички, отримані під час екологічної освіти, можуть бути використані в

майбутній фаховій діяльності в галузях, пов'язаних з екологією та природокористуванням. *Суспільний вплив* – екологічно освічені громадяни здатні впливати на прийняття рішень на рівні громад і держави, сприяючи сталому розвитку суспільства.

Актуальний у контексті означеного дослідження термін *«навчальний проєкт»* нами ототожнюється з інтегративною дидактичною технологією навчання й виховання, спрямованою на розвиток компетентності здобувача освіти; формою організації навчально-пізнавальної діяльності, що передбачає співпрацю всіх учасників освітнього процесу з метою отримання конкретного результату за певний період – від одного уроку до кількох місяців.

Урахування особистісного потенціалу кожного члена групи старшокласників під час здійснення екологоспрямованої проєктної діяльності через прописування їхніх ролей є важливим аспектом для успішного подолання екологічних наслідків війни в конкретному регіоні. Прописування ролей для учасників групи допомагає врахувати їхні здібності, інтереси, ресурс, мотивацію, сформованість екологічної компетентності, а отже, особистісний потенціал, що сприяє ефективному виконанню завдань і досягненню загальної мети.

Першим кроком означеного процесу є *проведення аналізу навичок і знань кожного учасника групи*. Деякі старшокласники можуть мати досвід у сфері екології, інші – у лідерстві, комунікаціях, технічних знаннях або мистецьких напрямках. Цей аналіз допоможе розподілити ролі в групі так, щоб кожен учасник міг максимально використовувати свої здібності та доповнювати інших.

Наступним є *врахування інтересів і мотивації*. Кожен учасник має власні інтереси й мотивацію. Один може бути зацікавлений у дослідженні впливу забруднення на річкові екосистеми, інший – у розробленні технологій очищення води. Урахування цих індивідуальних особливостей уможливить розподіл ролей у групі старшокласників за умов розкриття їхнього особистісного потенціалу для участі в діяльності з успішного подолання екологічних наслідків війни в конкретному регіоні.

Завершальним етапом є *призначення ролей*. На основі аналізу навичок, знань, інтересів і мотивації кожного учасника можна призначити конкретні ролі в групі. Наприклад, той, хто має досвід у проведенні досліджень, спроможний бути відповідальним за аналіз екологічних проблем, тоді як той, хто має технічні знання, здатний займатися розробленням технічних рішень. Це можуть бути такі ролі, як проєктні менеджери, експерти з екології, інженери, фінансові аналітики, організатори, маркетологи тощо

Потракуємо детальніше визначені можливі *індивідуальні ролі виконавців проєкту на екологічну тематику*.

Координатор проєкту є особою, котра відповідає за загальне керівництво проєктом. Він установлює мету, визначає завдання та доручає їхнє виконання членам групи. Координатор

також відповідає за організацію зустрічей, контроль за строками й координацію роботи всіх учасників.

Дослідник екологічних наслідків війни вивчає наслідки війни на навколишнє середовище в конкретному регіоні. Він збирає та аналізує дані про забруднення повітря, води й ґрунту, вплив на місцеву фауну і флору. Результати дослідження допоможуть групі розробити стратегії подолання екологічних проблем.

Технічний експерт відповідає за розроблення технічних рішень для вирішення екологічних проблем. Він може вивчати технології очищення води, використання відновлювальних джерел енергії або методи відновлення зруйнованих екосистем.

Громадський активіст займається взаємодією з місцевим населенням, організаціями і владою. Цей виконавець розробляє та впроваджує програми екологічної освіти, організовує екологічні заходи й акції для залучення уваги до проблеми.

Комунікаційний менеджер відповідає за комунікацію, внутрішню і зовнішню. Він створює комунікаційні стратегії для просування проєкту, веде взаємодію з медіа, підготовлює інформаційні матеріали та забезпечує внутрішню комунікацію в групі.

Фінансовий аналітик відповідає за фінансовий аспект проєкту. Цей фахівець розробляє бюджет, веде фінансовий облік, шукає можливості фінансування та забезпечує ефективне використання ресурсів.

Важливою діяльністю є *стимулювання співпраці та взаємодопомоги*, щоб кожен учасник розумів свої обов'язки та був готовий допомагати іншим. Стимулювання сприяє згуртуванню команди та досягненню кращих результатів. Таким чином, на нашу думку, спостерігатиметься кореляція впливу рівня розвитку особистісного потенціалу учнівської молоді та його усвідомлення й реалізації на якість виконання нею екологічних проєктів.

З огляду на це можемо стверджувати, що ролі учасників групи можуть бути адаптовані залежно від особистісного потенціалу, конкретних потреб і можливостей старшокласників та специфіки екологічних проблем у регіоні. Важливо, щоб кожен учасник мав зрозумілі завдання та відчував свій особистісний потенціал, ресурс, можливість і важливість у досягненні спільної мети – подолання екологічних наслідків війни на території окремої громади.

Обговорення. Цілком поділяємо думку низки авторів (М. Іванчук та М. Олійник), котрі довели важливість характеристики поняття «особистісний потенціал», пов'язаної з уявленням про людину як цілісний суб'єкт діяльності з повнотою виявлення її особистісних властивостей для забезпечення в сукупності бути суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, бути структурною єдністю внутрішніх компонентів. Значущості набуває спосіб реалізування особистісного потенціалу, тобто засіб долучення до інтегрованої діяльності – адаптивний або перетворювальний, а також спосіб уходження особистості в спілкувальний процес –

колективістський або індивідуальний. Унікальна особливість цілісності пов'язана із самоперетворенням і саморозвитком, у діяльній позиції, котра спрямована на творче самовираження й соціальне самоствердження, самореалізацію людських природних сил [4, с. 257-258].

Вагоме значення мають також наукові пошуки Т. Дуткевич щодо дослідження властивостей творчого потенціалу особистості (перетворювально-предметних, пізнавальних, аксіологічних, комунікативних, художніх), який є єдністю сторін: духовної, інтелектуальної, трудової: Духовний потенціал співвіднесений із внутрішньою психічною можливістю розвитку особистості, внутрішньою енергією, спрямованою на творче самовідбиття й самоствердження. Інтелектуальний потенціал ототожнений зі здібностями, знаннями, навичками та уміннями як соціально-психологічними можливостями особистості, використовуваними для розроблення та здійснення креативних задумів. Трудовий потенціал співвіднесено з трьома компонентами: виробничо-кваліфікаційними якостями (обсягом загальних і спеціальних знань, трудових навичок і вмінь працівника); психофізіологічними властивостями (рівнем здібностей, станом здоров'я, типом вищої нервової діяльності, працездатністю, витривалістю); особистісними якостями (ставленням до праці, змістом потреб, інтересів, установок) [2].

Важливим для нашої розвідки стало оприлюднення результатів експерименту, проведеного О. Кохановою та О. Столярчук. Емпіричним дослідженням були охоплені студенти Київського університету імені Бориса Грінченка. Вибірку становили 78 осіб, які мали можливість відповісти на запитання спеціально розробленої анкети. Передусім студентам було запропоновано розкрити сутність поняття «особистісного потенціалу» та назвати його складові. Серед основних формулювань найчастіше використовувалися поняття «прояв людини», «здібності й таланти особистості», «можливості», «прагнення», «здатність особистості до розвитку», «риси характеру та певні якості людини», «здатність особистості», «ресурс (резерв)» тощо. Як бачимо, молоді люди, даючи визначення особистісному потенціалові, виокремлюють насамперед певні особистісні прояви людини, її мотивацію, а також вміння та навички. Аналіз відповідей студентів показав, що особистісний потенціал для них являє собою не лише здатності людини (її потенційні можливості), а й реальне їхнє втілення в житті та діяльності. Причому студенти нерідко наголошують на максимальній реалізації особистості, а саме високому розвитку її здібностей, що дає можливість людині бути кращою в тому чи іншому виді діяльності [5, с. 191].

Значущим убачаємо аналіз погляду С. Рабійчука на пріоритетний напрям у розробленні сучасних технологій соціально-педагогічної роботи з учнівською молоддю, що сприяє їхній соціалізації, – посилення (активізації) особистісних здібностей, зокрема внутрішніх резервів самоконструювання суб'єктом власного «Я», адекватного суспільним запитам. Автор стверджує:

«У структурі особистості фактично немає таких компонентів, які б не відчували прямого або опосередкованого впливу суспільної думки. Вона має можливість впливати на свідомість молодшої людини (погляди, уявлення, моральні переконання), її емоційну сферу (потреби, інтереси, установки), на її вольову сферу (моральні звички, поведінку тощо). Внаслідок цього суспільна думка здатна здійснювати дійовий вплив на визначальну характеристику особистості – її спрямованість, яка проявляється в певній життєвій позиції, у рішеннях і діях тощо» [8, с. 149].

Надзвичайно цінними вважаємо дослідження особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку науковців М. Садової та К. Андросович [7], які доходять висновку, що «на відміну від надання освітніх послуг і розкриття особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку в Україні, за кордоном значно більшу увагу приділяють дітям з обмеженими можливостями і талановитим дітям із малозабезпечених сімей. Значну увагу приділяють обдарованим щодо постановки цілей для розкриття та реалізації власних потенційних можливостей у різних сферах життєдіяльності» [9, с. 53–54].

Значну роль відіграє і здійснений нами порівняльний аналіз гейміфікації та проєктної діяльності як інноваційних технологій формування компетентності здобувачів освіти в розрізі мети, завдань, форм прояву, видів, характеру контактів, структури, етапів, форми подання результатів, сценаріїв проведення, критеріїв успішності педагогічних зусиль. Нами було підсумовано, що застосування технології гейміфікації забезпечує прояв у здобувачів освіти високої навчальної активності, інтенсифікує процес розвитку їхніх здібностей, формування відповідального ставлення до колективних обов'язків під час вирішення навчальних ситуацій. Навчальний проєкт вимагає створення й забезпечення можливостей виконання особистісно значущої діяльності самостійно, командно або індивідуально з максимальним використанням власних можливостей, тобто особистісного потенціалу [11, 12].

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище, можемо констатувати, що розвиток особистісного потенціалу молоді є важливим завданням, яке справляє комплексний позитивний вплив як на окремих індивідів, так і суспільство загалом. Це сприяє кращій соціальній адаптації, формуванню морально-етичних цінностей, розвитку критичного мислення й креативності, забезпеченню психологічного благополуччя тощо. Інвестиції в розвиток особистісного потенціалу молоді – це внесок у майбутнє, яке буде характеризуватися стабільністю, інноваційністю та гармонійним розвитком. Розвиток особистісного потенціалу є ключовим фактором підготовки молоді до майбутньої фахової діяльності. Сучасний ринок праці вимагає від працівників не лише професійної компетентності, але й високого рівня емоційного інтелекту, здатності до самоменеджменту, комунікативних навичок і готовності до постійного навчання. Саме особистісний потенціал дозволяє молоді швидше адаптуватися до вимог роботодавців,

бути більш гнучкими й конкурентоспроможними.

Підсумуємо, що психолого-педагогічні можливості проєктних технологій, зокрема під час виконання екологічних проєктів, досить високі, адже проєктно-дослідницька діяльність оптимально забезпечує суб'єктне пробудження й розвиток особистості старшокласників, оскільки цілком відповідає її віковим потребам та особливостям. Упровадження проєктної як інноваційної педагогічної технології під час формування екологічної компетентності і в ширшому сенсі екологічної культури здобувачів освіти дозволяє вирішувати проблеми розвивального, особистісно-орієнтованого навчання, диференціації, гуманізації, індивідуального процесу самоосвітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. Особистісний потенціал як психолого-педагогічна проблема. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. С. 123–128. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.276492>
2. Дуткевич Т. Загальна психологія. Теоретичний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
3. Зимівець Н. В. Розвиток особистісного потенціалу дітей та молоді у процесі соціально-педагогічної діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 5. С. 102–106.
4. Іванчук М., Олійник М. Розвиток особистісного потенціалу молодшого школяра в умовах інтегрованого навчання. *Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 254–259. DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.254-259
5. Коханова О. П., Столярчук О. А. Особистісний потенціал як засіб самореалізації сучасної молоді. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2019. № 6. С. 189–196.
6. Максименко С. Д., Зливков В. Л., Кузікова С. Б. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 430 с.
7. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості / В. А. Гладуш, Н. В. Зимівець, З. П. Бондаренко Л. М. Ніколенко та ін. Дніпро : ЛІРА, 2020. 384 с.
8. Рабійчук С. О. Посилення особистісних здібностей (потенціалу) учнівської молоді як умова їх соціалізації. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2015_24_17
9. Садова М. А., Андросович К. А. Особистісний потенціал обдарованих дітей юнацького віку як предмет психологічного дослідження. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. № 1(84). С. 49–55. [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1\(84\)-49-55](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1(84)-49-55)
10. Ткачишина О. Р. Особистісний потенціал як основа формування конструктивних копінг-стратегій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. № 4. Т. 33(72). С. 50–54. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/09>
11. Толочко С. В. Інноваційні технології навчання : навч. посіб. Київ: НАУ, 2021. 140 с.
12. Толочко С. В. Інноваційні технології формування компетентності здобувачів освіти: від гейміфікації до проєктної діяльності. *Вісник освіти та науки*. 2023. № 4(10). С. 710–725. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-710-725](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-710-725)
13. Толочко С. В. Концептуальні основи формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. *Педагогічні науки*. 2024. № 106. С. 28–35. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-106-4>
14. Tolochko S., Bordiug N., Mironets L., Mozul I., Tanasiichuk I. Forming ecological culture in educational applicants within the context of modern education. *Revista amazonia Investiga*. 2023. № 12(61). P. 41–50. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.5>

References

1. Bondarenko, O. (2023). Osobystisnyi potentsial yak psykholoho-pedahohichna problema [Personal potential as a psychological and pedagogical problem]. *Advanced Linguistics*, 11, 123–128. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.276492>

2. Dutkevych, T. (2016). *Zahalna psykholohiia. Teoretychnyi kurs* [General Psychology. Theoretical course]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
3. Zymivets, N. V. (2012). Rozvytok osobystisnoho potentsialu ditei ta molodi u protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti [Development of the personal potential of children and youth in the process of socio-pedagogical activity]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Serii: Psykholoho-pedahohichni nauky*, 5, 102–106.
4. Ivanchuk, M. & Oliinyk, M. (2019). Rozvytok osobystisnoho potentsialu molodshoho shkoliara v umovakh intehrovanoho navchannia [An individual potential development of the elementary school child in the conditions of integrated education]. *Zbirnyk naukovykh prats*, 2(2), 254–259. DOI:10.32626/2309-9763.2019-26-2.254-259
5. Kokhanova, O. P., & Stoliarchuk, O. A. (2019). Osobystisnyi potentsial yak zasib samorealizatsii suchasnoi molodi [Personal potential as a means of self-expression of modern youth]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohiia obdarovanosti*, 6, 189–196.
6. Maksymenko, S. D., Zlyvkov, V. L. & Kuzikova, S. B. (2015). *Osobystist u rozvytku: psykholohichna teoriia i praktyka* [Personality in development: psychological theory and practice]. Sumy: Vydavnytstvo SumDPU imeni A. S. Makarenka.
7. V. A. Hladush, N. V. Zymivets, Z. P. Bondarenko L. M. Nikolenko (2020). *Pedahohika zdorovia yak osnova rozvytku potentsialu osobystosti* [Health pedagogy as a basis for the development of the individual's potential]. Dnipro: LIRA.
8. Rabiichuk, S. O. Posylennia osobystisnykh zdbnostei (potentsialu) uchnivskoi molodi yak umova yikh sotsializatsii [Strengthening of personal abilities (potential) of student youth as a condition for their socialization]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2015_24_17
9. Sadova, M. A., & Androsovykh K. A. (2022). Osobystisnyi potentsial obdarovanykh ditei yunatskoho viku yak predmet psykholohichnoho doslidzhennia [Personal potential of gifted children in young age as a subject of psychological research]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 1(84), 49–55. [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1\(84\)-49-55](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1(84)-49-55)
10. Tkachyshyna O.R. (2022). Osobystisnyi potentsial yak osnova formuvannia konstruktivnykh kopinh-stratehii [Personal potential as the basis of forming constructive coping strategies]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia*, 4, 33(72), 50–54. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/09>
11. Tolochko, S. V. (2021). *Innovatsiini tekhnolohii navchannia* [Innovative learning technologies]. Kyiv: NAU.
12. Tolochko, S. V. (2023). Innovatsiini tekhnolohii formuvannia kompetentnosti zdobuvachiv osvity: vid heimifikatsii do proiektnoi diialnosti [Innovative technologies of formation of education applicants' competence: from gamification to project activity]. *Visnyk osvity ta nauky*, 4(10), 710–725. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-710-725](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-710-725)
13. Tolochko, S. V. (2024). Kontseptualni osnovy formuvannia v starshoklasnykh ekolohichnoi kompetentnosti v umovakh podolannia ekolohichnykh naslidkiv viiny [Conceptual basis of formation of senior students' environmental competence in terms of overcoming environmental consequences of the war]. *Pedahohichni nauky*, 106, 28–35. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2024-106-4>
14. Tolochko, S., Bordiug, N., Mironets, L., Mozul, I., & Tanasiichuk, I. (2023). Forming ecological culture in educational applicants within the context of modern education. *Revista Amazonia Investiga*, 12(61), 41–50. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.5>

Svitlana Tolochko,

*Doctor of Sciences in Education, Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

DEVELOPMENT OF STUDENTS' PERSONAL POTENTIAL DURING IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL PROJECTS

Abstract. *The article substantiates peculiarities of the development of students' personal potential during the implementation of environmental projects, and describes definitions of the concepts "personal potential", "project activity", "educational project" and "prescribing roles". The purpose is to substantiate the impact of the level of development of students' personal potential on the quality of their environmental projects. The objectives of the study are: to analyze the state of development of the problem of developing students' personal*

potential during the implementation of environmental projects; to clarify the essence and structure of the concepts “personal potential”, “project activity”, “educational project”, “prescribing roles”; to reveal peculiarities of influence of the level of development of students’ personal potential on quality of their environmental projects. To achieve this goal and certain tasks, the following methods were applied: theoretical: theoretical analysis and generalization of literary sources; comparison, classification, and generalization to clarify the content of basic concepts of the study; system method, idealization; empirical: pedagogical observation, generalization of pedagogical experience.

Based on the analysis of studies of the concept of “personal potential”, we interpret this term as a set of individual resources: knowledge, skills, value orientations, abilities, and motivational attitudes that allow a person to function effectively in society and achieve success in various spheres of life, personal and professional goals, show moral and ethical values as the basis of responsible behavior and citizenship, represent critical thinking and creativity, ensure the psychological well-being of youth.

Basic concepts and methods of ecological education are allocated, which include concepts of ecological education, methods of ecological education, and value of ecological education. Important aspects of project technologies are emphasized: active learning, development of critical thinking, teamwork, independence and responsibility, and integration of knowledge. The role of analyzing skills and knowledge of each member of the group, assigning roles of a project manager, environmental expert, engineer, financial analyst, organizer, marketer, etc., are updated. It is summed up that taking into account the personal potential of each member of the group of senior students to carry out environmentally oriented project activities through prescribing their roles is an important aspect for successfully overcoming the environmental consequences of war in a particular region.

Key words: environmental competence, senior students, personal potential, project-research activity, environmental projects, institution of general secondary education.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024.
Стаття прийнята до публікації 20.08.2024.